

RECENZJE / REVIEW

VĚRA BARANDOVSKÁ-FRANK

Lingvokonstruado por diversaj kulturoj: historia ekzemplo *Langmaker*

Abstract (Language construction for different cultures: The historic example of *Langmaker*). The advent of internet communication protocols such as hypertext in the 1990s also revolutionized language creation. In the wake of language creation groups communicating by email the online bulletin “Model languages” of Jeffrey Henning appeared. He noticed that the number of new international auxiliary languages being created was smaller than the number of languages created for recreational or experimental purposes and he encouraged language construction as a hobby. Having recognized this new trend, he discussed the different types of Conlangs (constructed languages) and catalogued them in a browsable database. His collection of translations of the Babel text (Genesis 11: 1-9) became a translation benchmark for new Conlangers (language creators). His portal “Langmaker” recorded and described about 2000 Conlangs, offered professional services, for example to science fiction authors, and included links to academic literature and hundreds of related web pages. In 2004, it had about 20,000 monthly visitors. In 2007, it was transferred to a wiki format, enabling all interested to enter and contribute (Henning himself wrote about 2000 pages). In 2008, the system became too cumbersome and stopped functioning. Since then no similar portal has existed that has creatively and cooperatively brought different types of Conlangers together regardless of whether they invent languages for an existing community or for a virtual culture. In February of 2020, the book “Langmaker. Celebrating Conlangs” was published, containing the most important texts of Jeffrey Henning with a forward by his former collaborator David. J. Peterson (a Conlanger who has since become well-known in the field) and an introduction by his colleague Mark Rosenfelder, the creator of a similar web page “Zompist”. This lecture will present the history of Langmaker and the contents of the book.

Abstrakt (Konstruowanie języka dla różnych kultur: historyczny przykład *Langmakera*). Wynalazek komunikacji internetowej i protokołu hipertekstowego w latach 90. zrewolucjonizował także konstruowanie języków. Po tworzących języki grupach komunikujących się za pośrednictwem poczty elektronicznej pojawił się w Internecie biuletyn Jeffreya Henninga *Model languages*. Jego twórca zauważył, że liczba nowych języków pomocniczych jest mniejsza niż liczba języków stworzonych dla zabawy i eksperymentu, i zachęcił do tworzenia języków jako hobby. Odkrywszy nowy trend, omówił wszelkiego rodzaju *conlangi* (języki skonstruowane) i skatalogował je w bazie danych z możliwością wyszukiwania. Jego zbiór

tłumaczeń tzw. tekstu o wieży Babel (Rdz 11: 1-9) stał się standardem tłumaczenia dla nowych conlangerów. Na portalu *Langmaker* zarejestrowano i opisano ok. 2000 conlangów, oferowano profesjonalne usługi, np. dla autorów literatury science fiction i zamieszczano linki do literatury specjalistycznej i setek powiązanych stron internetowych. W 2004 r. portal miał ok. 20 000 odwiedzających miesięcznie. W 2007 r. przeszedł na format wiki, umożliwiając wszystkim zainteresowanym współuczestnictwo (sam Henning napisał około 2000 stron). W 2008 roku system został przeciążony i przestał działać. Od tego czasu nie ma już podobnego portalu, który wspólnie i twórczo jednoczy wszystkich conlangerów, niezależnie od tego, czy wymyślają języki dla istniejącej społeczności, czy dla wirtualnej kultury. W lutym 2020 r. została opublikowana książka *Langmaker. Celebrating Conlangs*, zawierająca najważniejsze teksty Jeffreya Henninga, z przedmową jego byłego współpracownika Davida J. Petersona (który w międzyczasie stał się sławnym conlangerem) oraz wstępem jego kolegi Marka Rosenfeldera, twórcy podobnej strony internetowej *Zompist*. Tekst przedstawia historię *Langmakera* i treść książki.

1. La portalo

La lingvokonstruado eniris revolucian epokon en la 1990-aj jaroj, kiam estis enkondukita unue la elektronika poŝto, ebliganta starigon de diskutgrupoj (ekz. „Constructed Languages Mailing List” de John B. Ross el Bostono, nun „ConlangListserv” de Brown Universitato en Kalifornio) kaj poste la tuttera teksaĵo kun aro da portaloj (kiel „Projecto Auxilingua” de Jay Bowks). Ĉar la internacia lingvo de la retkomunikado estas la angla, la temino *Conlangs* ĝenerale establiĝis, indikante konstruitajn lingvojn sendepende de ilia celo. Conlangs estas *Auxlangs* (helplingvoj por realaj lingvokomunumoj kiel Esperanto), *Artlangs* (artlingvoj por fikciaj komunumoj kiel Klingon kaj Dothraki) kaj multaj aliaj. „Conlanger” kaj „Conlanging” estas sekve vaste uzataj terminoj por indiki lingvokonstruantojn kaj ilian agadon.

La plej imponan kolekton de Conlangs kaj la plej ampleksan oferton de servoj havis profesie administrata portalo *Langmaker* (originale <http://www.langmaker.com>) de Jeffrey Henning (*1969). Li interesiĝis pri conlangs ekde junaĝo, en 1982 li publikigis sian Conlang Karklak, sekvis deko da aliaj. En 1995 li startis publikadon de reta revuo *Model languages*. Ties unua numero enhavis la intertempe famiĝintan enkondukon en lingvohobiadon.

Same kiel aliaj kolektantoj de lingvo-projektoj, Henning estis rimarkinta, ke

la nombro de internaciaj helplingvoj kaj eksperimentaj lingvoj estas eta kompare al tiuj kreataj „just for fun”, do por propra plezuro, por amika rondo, por fantazia lando aŭ virtuala mondo. Simile kiel oni fabrikas trajnomodelojn, oni kreu lingvomodelojn – jen simpatia kaj nobla hobbio, kies ŝatantoj ricevas tra interreto elstarajn eblojn por publikigo kaj kontaktigo. Henning ekkonis novan tendencon, kuraĝigis la aŭtorojn, kolektis, pridiskutis kaj komentis ĉiuspecajn senditajn conlangs (kaj malnovajn kaj novajn) kaj katalogis ilin en superrigarda datumbazo, ĉiun kun mallonga karakterizo kaj ligilo al koncerna retpaĝo. Krome li kreis apartajn dosierarojn por skribsistemoj, neologismoj, lingvistikaj libroj kaj aliaj materialoj utilaj por lingvokonstruado. Tre populara estis ankaŭ lia kolekto de tradukoj de la biblia *Babela teksto* Genesis 11:1-9, en centojn da Conlangs, kiu iĝis ĝenerale uzata kaj respektata traduka normo por ĉiuj lingvokonstruantoj (vidu ekz. Peterson 2015:12, Fiedler 2019).

Langmaker, sendube la plej konata kaj plej ofte vizitata ejo koncernanta lingvokonstruadon, ĝis la jaro 2007 registris ĉ. 2000 ĉiuspecajn Conlangs; tre multaj el ili estis lanĉitaj pere de interreto. Por ilia klasado Henning uzis kategoriojn, kiuj respegulis la disponeblan materialon:

- fictional (fikciaj lingvoj, uzataj en literaturo, filmoj, ludoj k.s., karakterizantaj siajn uzantojn)
- fictional diachronic (lingvoj kun ellaborita fikcia historio ekde pralingvo aŭ lingva familio)
- fictional naming (vortaro ellaborita por nomoj de fikciaj homoj, popoloj, landoj, lokoj k.s.)
- international auxiliary (helplingvoj por tuta mondo aŭ parto de ĝi – tradicie Eŭropo)
- logical (lingvoj forigantaj plej eble multan ambiguecon el homa komunikado)
- model (inventitaj por komunikado de fikciaj personoj)
- personal (por persona amuzo)
- philosophical (aprioraj)
- stealth (por sekreta komunikado)
- superset (por anstataŭi naturan lingvon)

Kiel vidiĝas el la klasado, fikciaj (fantaziaj) lingvoj estas la plej disvastiĝinta kategorio. Krom alfabetaj listoj de lingvoj kaj aŭtoroj ekzistis ankaŭ listo kronologia, kiu tradicie komenciĝis per Hildegard de Bingen el la jaro 1100. En la jaroj 1990–2000 eniris 189 nove konstruitaj Conlangs, en 2000–2003 pli ol kvincent, la portalo pli kaj pli populariĝis kaj komencis oferti profesiajn servojn por lingvokonstruado. Al ili apartenis i.a. kontraŭpagaj konsultservoj al aŭtoroj kaj artistoj por konstruado de lingvonomoj por fantaziaj kaj sciencfikciaj verkoj, gvidlinioj por ellaboro de tiaj lingvoj, evoluigo de 14000-vorta vortprovizo, planoj por surmerkatiigi novajn helplingvajn projektojn, helpoj al firmaoj por krei nomojn de novaj produktoj, servoj kaj varo-markoj, konstruado de komputilaj programoj laŭ postuloj de klientoj. Utila estis ankaŭ ĝisdatigata listo „Index of resources” kun ligiloj al centoj da parencaj retpaĝoj, kiel Audience, Uglossia, Conlang Manifesto, Conlang IRC Server, Conlangage, EngCore, Artlangers Community,

Livejournal Conlangs Community, Neographies Discussion Group, Zompist Bulletin, Elfling, Geofiction Club, Germaniconlang, Ideolengua, Romance Conlang List, Slaviconlang, Ancien Scripts, Yahoo Groups for Conlangs, Language Creation Society kaj multaj aliaj. Ĉio estis subtenata kaj administrata de volontuloj, specialiĝintaj pri diversaj kampoj, inkluzive de *scouts* (skoltantojn), kies tasko estis traktribadi interreton serĉante nove aperintajn Conlangs.

En 2007 Langmaker transiris al vikia formato en „Software Media Wiki”, kiu ebligis al ĉiuj interesuloj mem eniri kaj kontribui al la paĝaro. La datumbazo kolapsis en 2008. Sub <http://www.langmaker.com-about.com/>, ĝisdatite en 2009, troviĝis Langmaker 1.10., ofertanta programaran aplikon por lingvokonstruado, kiun ĉiu interesulo povis ŝargi al sia komputilo aŭ poŝtelefono, por „konstrui sian propran lingvon dum minutoj”, kiel promesis la ĉefpaĝo. La domajno estis aĉetita en 2015 de Fethi Güler, kun neniŭ rilato al lingvoj, poste atakita de virusoj kaj forigita. Langmaker estis nova fenomeno en la kampo de lingvokonstruado, ĉar ĝi bontempe kaptis kaj dokumentis la tendencojn en lingvokonstruado .

2. La libro

La libro *Langmaker. Celebrating Conlangs* aperas en 2020 kiel elekto el la plej gravaj tekstoj sur 393 paĝoj. La prefacon verkis David J. Peterson, intertempe famiĝinta kiel aŭtoro de lingvoj Dothraki, Valyrian kaj aliaj por la usona televidserio „Game of Thrones” laŭ la romanoj de George R.R. Martin. Peterson estis laborinta por Henning kiel respondeculo por la tradukoj de la „Babela teksto”, kiun li opinias prestiĝa afero por ĉiuj novaj aŭtoroj de Conlangs. Li precipe aprezas la universalecon de Langmaker, kiu sukcesis transponti la Conlang-Auxlang skismon en 1996 kaj daŭre dediĉis sin al ĉiuj tipoj de Conlangs, kun aprezo kaj karakterizo kaj de novaj Esperanto-reformoj aŭ de novaj latinidaj helplingvoj (Romániĉo, Lingua Franca Nova, Nove Latinus, Romanido k. a.) kaj de lingvoj por fikciaj komunumoj kiel Talossa, Nova Roma, Pseudobritannia k.a. Peterson prave konstatas, ke post la fermo de Langmaker ne plu ekzistas komuna diskutforumo por ĉiuj Conlangers, nur dissemitaj kaj nekoordinataj dekoj da diversnivelaĵaj Conlang-portaloj.

Mark Rosenfelder, kreinto de la portalo „Zompist” (unu el la plej vizitataj de nunaj Conlangers), eldonis la elektitan materialon de Langmaker kaj skribis la enkondukon por la libro, rememorigante ĝian historion. El la granda gamo de Conlangs li elektis pli detalan prezenton de filozofiaj, logikaj, helpaj kaj eksperimentaj Conlangs, la plej multaj de Henning mem.

2.1. Bulteno *Model Languages*

Tiu ĉi bulteno disvastiĝis per elektronika poŝto en la jaro 1995. La libro enhavas ses numerojn de la originala eldono, inklude la faman enkondukon en la hobion de

lingvokonstruado „An introduction to the hobby of model languages” (p.15-19), kun jena komenco:

Some people build model airplanes, some craft model trains and some... well, they invent model languages. Model languages can be everything from a few words of made-up slang to a rigorously developed system of interrelated imaginary tongues. It is not a hobby many people know about, since model languages cannot be flown in the park like a model airplane or displayed in full glory in the basement like a model railroad. Model languages exist on paper or in computer files and may be shared only with a few close friends or may be used to give depth to imaginary worlds read or watched by millions.

Henning decidis uzi la terminon „model languages”, ĉar, liavorte, la modeloj estas miniaturaj versioj de plenvalora originalo kaj povas esti tre utilaj ekzemple por demonstri, kiel la originalo funkcias. Alivorte, kreante la modellingvon ni lernas, kiel funkcias la vera lingvo kaj kiuj estas ĝiaj kvalitoj. Kiel ekzemploj de sukcesintaj modeloj estas nomataj interalie Nadsat, Esperanto, Quenya kaj Sindarin.

La dua numero de la bulteno okupiĝas pri la baza lingvokonstruado, nome tiu de nomoj por fikciaj kulturoj, kio postulas malpli da vera lingvistika laboro ol la kompleksa lingvomodelo. Tiuokaze, Hennig klarigas kelkajn bazaj lingvistikajn procezojn, precipe lingvan ŝanĝon en la vortprovizo, gramatiko kaj fonologio, menciante la nostrarikan teorion, t.e. ekziston de hindeŭropa protolingvo. La unua paŝo en lingvokonstruado estas krei sonojn. Henning ĝenerale supozas, ke la lingvokonstruonto estas angloparolanto kaj klarigas la fonetikajn ŝanĝojn per la ekzemplo de la angla lingvo (laŭ David Crystal), aliajn lingvojn li mencias nur supraĵe. Li klarigas procezon de asimiliĝo kaj malsimiliĝo, fendiĝo, metatezo, simpligo de konsonantgrupoj, elizio, haplologio, sinkopo, apokopo, protezo, epentezo k.a. Poste li pridiskutas la fonetikan ortografion.

La dua paŝo estas krei vortojn, ekz. onomatopeojn, sed plej ofte nomojn, kies formado havas simplajn regulojn. Elirante el la bazo de ĉ. 150 vortoj, oni povas krei (eĉ aŭtomate generi) milionon da apartaj nomoj. Antroponimoj (homnomoj) eliras el adjektivoj kiel: *ĉefa, bonŝanca, potenca, forta, riĉa, amata, fama, juna, pura, feliĉa, nobla* k.s., kaj el substantivoj kiel: *patro, filo, donanto, viro, glavo, dio, krono, reganto, pordo, ĉevalo, leono, lupo, rozo, laŭro, lilio, ŝtono, arbaro*, nomoj de profesioj ktp. Ekzemploj estas i.a: Katherine (pura), Alberta (nobla kaj brila), Howard (ĉefa protektanto), Gunther (brava militisto), Roderick (fama reganto), Rudolf (fama lupo).

Por la toponimio sufiĉas havi ĉ. kvindek da bazaj radikoj, kiel montras la analizo de britaj toponimoj (loknomoj), kiuj enhavas la elementojn kun signifo ekz.: *abatejo, kastelo, preĝejo, domo, rivero, ponto, areo, bieno, kampo, monto, lago, insulo, paŝtejo, valo, arbaro*. Ekzemploj: Newton (nova urbo), Exeter (fortikaĵo sur rivero Exe), Exwick (bieno ĉe Exe), Hinxworth (areo de Hynca). Per la ekzemploj de nomoj en parencaj fikciaj lingvoj estas montrataj ekzemploj de nomoj kiel: Lumarele (benita perlo), Sahudala (rapida saniganto), Hamage (lilio-donacanto), Releba (perlo-portanto) k.a.

La tria numero de la bulteno nomiĝas „Gimnastiko kun onomastiko” kaj klarigas multon pri la sistemo de personaj nomoj, kiuj en diversaj kulturoj enhavas ekz. meznomon,

patronomon, nomon de la patrino ktp. Pli detale estas pritraktataj patronomoj en diversaj lingvoj: Stevenson, Cosmopulos, O'Leary, MacDougal, Jaruzelski k.s. La "unuaj" nomoj havas en diversaj kulturoj diversan devenon: oni transprenas nomojn de sanktuloj, diaĵoj, naturaj okazaĵoj, derivas inajn nomojn de la viraj, ekzistas eĉ nomoj seksneutralaj. Familiaj nomoj ekestis historie kiel aldonaj, ofte esprimante profesion, korpan aspekton, psikan kvaliton ktp. Nomoj de nacioj ofte venas de unu el la triboj, gentoj, dinastioj k.s.

Aldone al la tria numero aperis teksto pri klasigo de Conlangs laŭ ilia celo, kun aparta mencio pri helplingvoj: krom Volapük, Esperanto kaj Interlingua estas nomata Eurolang el la jaro 1998.

La kvara numero estas dediĉita al kelkaj semantikaj ŝanĝoj, kun ekzemploj precipe el la angla lingvo: signifo-malboniĝo (ekz. silly = benita > stulteta) kaj pliboniĝo (ekz. lord = posedanto de pano > nobelulo), ĝeneraliĝo (place = larĝa strato > placo), specialiĝo (meat = manĝaĵo > viando), metonimio (roof = tegmento > domo), metaforo (illuminate = prilumi > ekspliki), signifoŝovo (vest = vestaĵo > subĉemizo), kontraŭo (sanction = beno > puno), perdo de signifo (ekz. sigor = venko) ktp.

La kvina numero havas la titolon „meaning” – signifo, kaj okupiĝas per semantikaj komponantoj kaj ties analizo per la ekzemplo de familiaj rilatoj. Tiel montriĝas, ke la homoj ne perceptas vortojn kiel firme difinitajn kaj konsistantajn el semantikaj elementoj, sed kiel (eĉ kompleksaj) prototipoj, ekz. „edzo de mia filino” aŭ „patro de mia avo”. Eĉ se la lingvokonstruanto (denove supozata kiel anglalingva) difinas la signifojn laŭ la angla modelo, ili povas diferenciĝi en alilingva kulturo, eĉ fikcia.

Ankaŭ la sesa numero de la bulteno klarigas la genetikon de familiaj rilatoj kun detala priskribo, ekzemple pri la diferencigo de pragepatroj en la sveda lingvo (mormor, farmor, morfar, farfar) aŭ gefratoj en la japana lingvo (ani „mia pli aĝa frato” x oniisan „via pli aĝa frato”), detala analizo de parenceco kaj ekzemplo el Conlang Sen:esepera.

2.2. Originalaj eseoj

Sur la paĝoj 86–111 troviĝas du originalaj eseoj de Henning. La unua okupiĝas pri gramatika kazo. La angla kaj la okcidenteuropaj lingvoj nun estas laŭtipe analizaj, kavankam originale fleksiaj. Prepoziciaj kazoj de la nuna angla lingvo simulas genitivon (of), inessivon (in), terminativon (to), dativon (for), comitativon (with), adessivon (on), instruktivon (by), lokativon (at) kaj ablativon (from). Praktike, la anglaj substantivoj/pronomoj havas tri kazojn: nominativon, genitivon kaj akuzativon. La nombro de kazoj en diversaj lingvoj ege varias (ekz. tri en la hinda, dekkvin en la finna lingvo). Hennig elnumeras la 26 ĝenerale eblajn kazojn. Plue li montras kelkajn deklinaciojn en la lingvoj latina, germana, keĉua kaj finna.

La eseo pri Tolkien priskribas liajn lingvistikajn interesojn, precipe poliglotismon, laboron kiel leksikografo kaj etimologo por „The New English Dictionary”, la ŝerclingvojn Animalic kaj Nevbosh ellaboritajn kun liaj kuzinoj kaj liajn unuajn seriozajn eksperimentajn lingvojn Naffaric kaj Neo-Gothic. Tolkien, male al la plej multaj aŭtoroj de t.n. mikronaciaj lingvoj, unue pro lingvistika intereso kaj amuzo kreis

Quenya (surbaze de lingvoj Finna, Latina kaj Greka), Eldarin (surbaze de malnova angla lingvo) kaj Sindarin (inspire per la kimra lingvo), kaj nur poste li ellaboris ilian fikcian teritorion Mez-Tero kaj ties historion. En la dua parto de la eseo estas pli detale karakterizataj la lingvoj de Mez-Tero, precipe tiuj de hobitoj kaj elfoj.

2.3. Elektitaj Conlangs

La dua parto de la libro (p. 113–290) estas dediĉita al la priskribo de 14 elektitaj Conlangs, la plej multaj de Henning mem. La unua estas lia *Alvish*, elfa lingvo inspirita de Tolkien, kiu baziĝas sur la anglo-saksa kaj malnovgreka lingvoj. Post kelkaj prilaboroj ĝi en 1995 havis ĉ. 3000 vortojn.

Barsoomian (ĉ. 1900) estas fikcia lingvo parolata en Barsoom sur la planedo Marso. Al ĝi estas dediĉitaj 11 romanoj de Edgar Rice Burroughs (1875–1950). Laŭ la fikcio, la lingvon malkovras kaj priskribas vojaĝanto John Carter el la Tero. Ĝi havas multajn konsonantgrupojn, mankas konjugacio kaj deklinacio. Henning klarigas la numeral sistemon kaj ĉ. 100 vortojn.

Lapine (1972) estas fikcia lingvo de kunikloj en la rakonto-kolekto „Tales from Watership Down” de Richard Adams (1920–2016). La lingvo estas minimalisma kaj konatas ĉ. kvindek da bazaj vortoj (ekz. eli = malamiko, homba = vulpo, thlay = pelto, flay = manĝaĵo, narn = bongusta, li = kapo, marli = patrino, m’saion = ni renkontas ilin).

Dublex (1999) estas lingvokonstrua ludo, bazita sur 400 vortoj, kiujn oni povas kombini, kunmetadi, aldoni sufiksojn, krei akronimojn kaj idiomojn (ekz. bacar = bovina, bacarmas = bovo, bacarses = bovino). Ĝi povas esti ludata de duopo aŭ diversgranda grupo. Henning evoluigis ĝin kun grupo da Conlangers en interreto, kontribuis ankaŭ lojbanistoj.

Fith (1996) estas fikcia lingvo kreita de Henning por la planedo Fithia, ĝi insipiĝas per la ĉina lingvo kaj havas dekmil vortojn. Ili kuniĝas laŭ la „LIFO” (last in first out) postpozicia principo, ekz. zhong (nacio) hong (viro) lin (lojala) lo (de): zhong hong lin lo = lojala viro de nacio. La skribo estas kombino de alfabeto, abugido kaj ideografio, ĝi konsistas el ĉ. 2000 simboloj. La slogano de Langmaker „Share the secret vice – invent a language” sonas: Shi shtring shoungh ke lo plaiñ lo ke sthem shi sren emn vo dyainmh meeñ o. Sur Fithia vivas i.a. speciala formo de fiŝoj, uzantaj la lingvon *Ilish*, transdonataj per elektroŝokoj: ĉiu elektrosignalo estas unu vorto.

Intermythic English (1996) estas metafora lingvo, al kiu Henning inspiriĝis ĉe Tamaritan el la serio *Star Trek*. Ekzemple, la unua persono *mi* estas „nar” (< Narcissus), la dua *vi* estas „Yama” (el hinda mitologio), la tria *li*, *ŝi* estas „Skanda” (el norda mitologio). Aliaj ekzemploj: Amazon = patrino, Eros = amanto, Muse = muzikalo, Pandora = Esperanto, Yama can sarasvati Babel = vi scipovas paroli Intermythic English.

Kali-sise (Pitakesulina, 1999) de Henning estas lia tria helplingvo, post la fonetike simpla *Sen:esepera* kaj simpligita angla *Simpenga*. „Kali-sise” signifas „vorto-sistemo”. Originale ĝi havis nur tri vokalojn kaj ses konsonantojn, Henning poste aldonis unu vokalon kaj generis vortaron kun kvinmil vortoj. La kromnomo „Pitakesulina”

enhavas ĉiujn sonojn de la lingvo (vokaloj: i, u, e, a; konsonantoj: p, t, k, s, l, n). La vortradikoj estas derivitaj de la lingvoj araba, angla, hinda, mandarina, rusa, hispana kaj hind-eŭropa. Deklinacio havas ses kazojn markitajn per postpozicioj, pronomoj havas unuan kaj duan personon, verboj formiĝas per partikulo „se”, ekzistas specialaj partikuloj por dependaj frazoj, prepozicioj, demandoj, komparado ktp. En Kali-sise ekzistas la traduko de rakonto por la reta tradukkonkurso kaj traduko de la Babela teksto: „Sune lili pi pasatu nunu nalike se nu kali-sise ke nu talike kunune ke” („The whole world then had one language and one way of talking”).

Karklak (gnome tongue, 1982) estis la unua fikcia lingvo de Henning por la lando nomata Wundrian, kun primitiva gramatiko (VSO sintakso) kaj centoj da vortoj, bazitaj sur la malnova angla, franca kaj kelkaj aliaj lingvoj (begrinnen = komenci, brekken = rompi, dark = malluma, drakon = drako, krad = malamiko, urgak = orko k.a.).

Minhyan (Henning 2004) estas fikcia lingvo de la planeto Peliaz, kun elleborita fonetiko (diftongoj, duoblaj konsonantoj) klarigo de prononco por angloparolantoj, etimologia akcento, infiksa vortokonstruado, VSO sintakso, kompleksa verbosistemo (indikativo, negativo, optativo, hipotezivo, kondicionalo, dubitativo, kohortativo), sep kazoj por substantivoj kaj pronomoj, nedeklinitaj adjektivoj en difina kaj nedifina formo kaj vortprovizo de ĉ. 1500 vortoj. Ekzistas himno kaj kelkaj tekstoj. Ekz. „gewel sipom calagan” = may your days be blessed, „cefowe calan riyeli „ = may you live in peace.

Roxhai (Henning 1996) estu „the international auxiliary language with the logical vocabulary”, apriora lingvo kun aŭtomate strukturita sistemo, ekz. ro = sento, ro’yo = religio, roc’o = supernatura estaĵo, roca’yo = kristana supernatura estaĵo, rocac’o = dio. Oni uzas simpligitan Esperanto-gramatikon (finaĵoj o = substantivo, i = verbo, a = adjektivo, e = adverbo) kaj bazan vortaron de 2000 vortoj, kiujn eblas kombini. La baza vortospeco estas substantivo, de kiu deriviĝas aliaj vortospecoj. La inspir-fontoj, krom Esperanto, estis Ro (Foster 1906) kaj Solresol (Sudre 1830).

Simpenga (Henning 1996) nomata „the international language for the 21st century” estas simpligita angla lingvo kreita sub premisoj, ke (1) oni kutime volas lerni la anglan kiel duan lingvon, do ĝi baziĝu sur la angla, (2) Basic English havas nur 850 vortojn, sed la ortografio kaj gramatiko restas anglaj, oni do devas reguligi ilin. Simpenga havas foneman prononcon (unu grafemo – unu sono) kun kvin vokaloj kaj 15 konsonantoj, regulan gramatikon kaj bazan vortaron de 1000 kombineblaj vortoj (i.a. 54 korelativoj kreataj per kunmetado, ĉar „Esperanto’s correlatives are concise but hard to remember” – p. 265).

Tev’Meckian (Henning 2002) rilatas al fikcia planedo Tev’Meck el la televida serio (1979) kaj filmo (1999) „Galaxy Quest”, kies fano Henning estis ekde sia junaĝo. Temis pri konkurenco al „Star Trek” kun ties klingona lingvo. Tev’Meckian havas 6-7 gramatikajn regulojn kaj Bazan vortaron de ĉ. 350 vortoj. Prezentiĝas du paĝoj da citaĵoj el la filmo kaj traduko de la Babela teksto. „Kux hos faj on vuk mat kux vuk wom” („The whole world then had one language and one way of talking”).

Denju estis kreita de Henning por fikcia „Cedreg Empire” kiel kreoliĝanta piĝino. Ĝi havas hind-eŭropan ĥarakteron, 23 konsonantojn, runan skribon, komplikan gra-

matikon kun 8 kazoj, 6 verbo-modoj (perfektivo, imperfektivo, imperativo, subjektivo, optativo, injunktivo) en aktiva, media kaj stativa statoj, kvindekda postpozicioj kaj SOV sintakson. La vortaro havas ĉ. 260 vortojn, ekz. alura = magiisto, carera = bardo, monwo = monako, fai = lupo, calura = fari truon, albo = blanka, mon = homo)

2.4. Listo de Conlangs

Sur la paĝoj 291–383 troviĝas Conlang-datumbazo de Langmaker en la stato de 2007. Originale temis pri hiperteksto kun multaj ligiloj al originalaj paĝoj kaj alia materialo pri ĉ. 2000 Conlangs, kiuj estas sur la koncerna paĝo nur mallonge karakterizataj. Jen almenaŭ la nomoj de pli ol ducento da tiuj karakterizataj kiel helpingvoj (Auxlangs) – la plej multaj ekestis post 1995:

Achaean, Adelic, Adjuvilo, Advanced English, Aercant, Afrihili, Americai Speak, Amerysk, Anglish, Anglo-Romance, Antido, Arcaicam Esperantom, Arlipo, Arulo, Atlango, Atlo-Greek, aUI, Auxilingua, Babm, Balbylon, Basic English, Basple, Berendt, Bitruscan, Blitz English, Bolak, Bonjang, Brandonian, Broken German, Cacone, Canis, Ceiteish, Ceqli, Choton, cni-vcti, Common Germanic, Comunleng, Cosmian, Cyberyak, Daisilingo, Dosian, Dunia, Duton Speedwords, e2 (reformo de Esperanto), Earth Language, Ecriture universelle, EDA, Ekspreso, Esperando, Esperanto, Esperanto de DLT, Esperanto sen fleksio, Essential World English, Eurana, Euransi, Eurolang, Euro-lengo, European, Europanto, Europeano, Farlingvo, Fasile, Folkspraak, Frater, Frater 2, Frionske, Geoglot, Gilo, Globish (Gogat 1998), Globish (Nerrière 2006), Glosa, Graatska, Ido, Inglisj, Inrilan, Intal, Inter-esperanto, Intergermansk, Interglossa, Inter-Lang, Interlingua, International Sign, Intero, Jezik Sloviajaja, Jigwa, Kali-sise, KOD, Konya, Kosmal Idioma, Langue nouvelle, Langust, Lara, Latalmish, Latineo, Latino moderne, Latino sine flexione, Latinvlo, Lincos, Linear Aminoan, Lingua franca nova, Linxi, Lips Kith, Lusane, Lusiaquia, Magistri Linguo, Meiko, Mineng, Mondlango, Nabel, Nalona, Nedertael, Nemeritvie, Neo, Nesupian, Novial, Novial98, Novial Pro, Nuspica, Occidental, Omnesian, Pan-keel, Pasilogia, Perilo, Pictban, Picture Language, Pisina, Platio, Proslava, Purdik, Pushakian, Quebh, Ro, Romana, Romanico, Romanid, Romanova, Rootian English, Safo, San Corrado Language, Sasxsek, Sen:esepera (reformo de Esperanto), Sermo, Silarg, Simpekso, Simpenga, Simpla, Simple, Slovio, Solresol, Speedtalk, Spelin, Spet, Spokil, Thequm, Tikasako, Tomato, Transitional English, Tunu, Tutonish, UNI, Unideo, Unish, Unitario, Universal, Universalglot, Uropi, Uusisuom, Vinlandic, Vling, VOA special English, Volapük, Volapük Revised, Völkerverkehrssprache, xuxuxi.

3. Pritakso

La kresko de intereso pri lingvokonstruado en la 1990-aj jaroj havis du limigojn, kiuj influis ties evoluon. Unue, la elektronika poŝto funkciis per komputilaj modemoj kaj telefonlinioj, kiuj estis finance kaj teknike alireblaj nur por certa elito, ĉefe por

usonanoj, kies teknologia progreso estis la plej rapida. La dua limigo, konsekvence, estis la lingvo: dekomence temis pri la usona angla, kiu postioe iĝis la ununura internacie funkcia internacia lingvo. Tial ankaŭ la eseoj kaj klarigoj de Henning estas verkitaj el la vidpunkto de la angloparolanto kaj supozas bonan scipovon de la angla ĉe siaj legantoj.

La propagado de helplingvoj, kiu komenciĝis per Volapük, inkludis Esperanton, esperantidojn, naturalismajn planlingvojn kaj fine Interlingvaon, subite ne plu kapablis konkurenci kun la tutmondiĝo de la angla. Oni serĉis novajn strategiojn, novajn eblojn. Kvankam la konstruado de novaj helplingvoj ne ĉesis, en la naŭdekaj jaroj estis kreitaj i.a. retpaĝoj de mikronaciaj virtualaj komunumoj kiel Jameld, Talossa kaj Septemfontia, kiuj ekmontris novan tendencon.

Tamen, la lingvokonstruado por plezuro estis ankoraŭ en la duono de la dudeka jarcento rigardata kiel io dubinda kaj nedigna je serioza intereso, des malpli je scienca pritakto. Estas grava merito de Jeffrey Hennig, ke li per sia bulteno *Model languages* helpis al ŝanĝo de tiu sinteno. La „seriozaj” homoj ja havas nenion kontraŭ konstruado de modeloj kaj eksperimentado kun ili. Sekve, produktado de modeloj el la lingvo-materialo estas analogia, same intereskapta kaj kreiva kiel uzado de ŝtofo, ligno, metalo k.s., do ĝuste la komparo al konstruado de modeloj faris el lingvokonstruado agadon pli kaj pli socie akceptatan kaj fine „salontaŭgan” intelektulan hobion, kiun praktikas eĉ lingvistoj.

La unuaj lingvohobiuloj estis tiuj, kiuj scipovis komputilumi, programi kaj uzi lingvogenerilojn. Ili ne nepre estis lingvistoj, do la lingvistikaj eseoj de Henning estis por ili ege utilaj. Baldaŭ imitis lin aliaj aŭtoroj, ekz. Mark Rosenfelder kun „Language Construction Kit” aŭ Rick Harrison kun „Journal of Planned Languages”, ekestis ankaŭ pluraj kolekto-portaloj similaj al Langmaker.

Langmaker, same kiel ekz. Projekto Auxilingua kaj kelkaj aliaj portaloj unue kolektis precipe dokumentojn pri malnovaj helplingvoj laŭ materialoj alireblaj en Usono, kiel libroj de Mario Pei (ĉefe „One Language for the World” 1958) kaj David Crystal. La historia valoro de Langmaker konsistas en la ĝenerala dokumentado de ĉiuj nove kreataj Conlangs, kiujn Henning koncize karakterizis kaj dividis laŭ ilia celo surbaze de la reale ekzistanta materialo (do male al multaj lingvosciencaj historiaj kaj teoriaj klasigoj). Lia kolekto de ĉ. 2000 Conlangs estas unika dokumento de la komenco de granda novepoka ondo de lingvokonstruado. La listo estas simple alfabetita, do certe ne taŭga por naivaj komencantoj, kiuj bezonas orientigan enkondukon (ekzistis aro da tiaj, ekz. „How to build a language” de Donald Harlow 2000). Aliflanke, kiam la HTML-aranĝo funkciis, oni povis rapide kaj simple trovi detalajn informojn alklirkante la koncernan nomon.

Krome, Langmaker estis prestiĝa adreso por novaj Conlangers. Estis honoro havi sian tradukon en la kolekto de Babela teksto aŭ eĉ troviĝi en la ĝisdatigata listo de „Top 200 Conlangs” (kie, cetere estis ankaŭ Esperanto). Dank’ al sia larĝa lingvistika intereso kaj bonvola toleremo, Henning sukcesis kunigi kaj kuraĝigi ĉiujn interesitojn pri lingvokonstruado. Bedaŭrinde, ĉirkaŭ 2007, la lingvokonstruado jam tiom furoris, ke la sistemo ne plu sufiĉis al ties bezonoj. Alivorte: la modo, kiun Langmaker startigis,

tiom ekspansiis, ke ĝi post deko da jaroj ne plu estis kontrolebla. La fino de Langmaker estis grava perdo por Conlangers. Ekzistas dekoj da „posteulaj” portaloj kaj organizaĵoj kun miloj da vizitantoj, sed ne plu eblas konservi la ĝeneralecon, kiu karakterizis Langmaker, dokumento pri la komenco de historie nova epoko en lingvokonstruado.

Bibliografio

- Fiedler, Sabine 2019: Planned languages and languages created for fantasy and science-fiction literature or films: A study on some points of contact. En tiu ĉi numero de JKI
 Harlow, Donald 2000: *How to build a language*. <http://literaturo.org/HARLOW-Don/Esperanto/EBook/chap03.html>
 Henning, Jeffrey 2020: *Langmaker. Celebrating Conlangs*. Chicago: Yonagu Books
 Peterson, David 2015: *The art of language invention*. New York: Penguin Books

IDA STRIA

BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra (aperonta en 2020): *Interlingvistiko. Enkonduko en la sciencan pri planlingvoj*. Poznań: Wydawnictwo Rys

Mi kuraĝus diri, ke interlingvistiko estas kampo sufiĉe nekonata, ne nur ekster Esperantujo, sed tamen ankaŭ ene de ĝi. Ne multaj libroj aperas en tiu ĉi tereno kaj ofte ili celas lingvosciencistojn kiel sian publikon (ekz. Blanke 1985; Sakaguchi 1998). Despli oni bonvenigas sur la merkato novan libron rilate la fenomenon de planlingvoj – ja unu el la ĉefaj interlingvistikaj temoj.

Interlingvistiko povas esti komprenata dumaniere: vaste, kiel scienco pri internacia komunikado kaj malvaste, ĝuste kiel scienco pri planlingvoj kaj lingvoplanado. En la dua kompreno interlingvistiko estas traktata kiel studobjekto en postdiplomaj Interlingvistikaj Studoj ĉe la Universitato Adam Mickiewicz en Poznań, Pollando. La kurson dum 20 jaroj gvidis la Aŭtorino de la recenzata libro. La materialo prezentita en la kurso nature disvolviĝis al la teksto planita kiel la unua el inter la universitataj lernolibroj.

La Aŭtorino estas agnoskita esploristo en la kampo de planitaj lingvoj, precipe latinidaj planlingvoj kaj plej laste slavaj konstruitaj interlingvoj (*Slaviconlangs*). En 1995 aperis ŝia konciza *Enkonduka lernolibro de interlingvistiko* (Barandovská-Frank 1995). Oni certe jam atendis aktualigon. La aktuala libro estas nova libro, pli profunda kaj direktita al planlingvoj.

La klare lernolibra karaktero de la volumo ne malaltigas ĝian valoron kiel fonto de scio. Dank’ al sia ne tro komplika stilo la libro povas allogi interesitojn, kiuj eble ne estas specialistoj. Samtempe ĝi estas fidinda fonto de scio por studemuloj kaj es-